

Vestby
kommune

BARN OG UNGE SITT SKOLEMILJØ I VESTBY KOMMUNE

Et teoretisk og praktisk rammeverk for kommunens barn og unge, og deres rettigheter om et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring

Rådgiver i barnehage- og skolemiljø

Revidert av Anniken Hauge (2022)

Utarbeidet av Kristin Andreassen Eide (2020)

Forord

Dette rammeverket gir føringer for hvordan Vestbyskolen skal arbeide for et trygt og godt skolemiljø, og håndtere krenkelsers og mobbing. Rammeverket er forankret i opplæringsloven kapittel 9A, og viser til barn og unges rett til et trygt og godt skolemiljø, nulltoleranse mot alle former for krenkende atferd, og at skolen skal forebygge brudd på retten til et trygt og godt skolemiljø ved å arbeide kontinuerlig for å fremme helse, trivsel og læring.

Er det mulig å oppnå en krenkefri skole der alle elever opplever det trygt og godt? Hvis ikke, hvorfor opererer vi med en utopi? Vi får kanskje ikke alltid vært i forkant av å forebygge sosiale prosesser på avveie blant barn og unge, eller reparere de allerede etablerte, destruktive, sosiale relasjoner og interaksjoner fort nok. Å jobbe med nulltoleranseutopien i Vestby kommune er likevel viktig. Utopien refererer til prosessen og holdninger overfor barn og unge, heller enn målet som sådan. Det handler om at vi kontinuerlig skal hjelpe barn og unge i kommunen vår. Det dreier seg ikke bare om å sikre trygge, gode skolemiljøer, men trygge, gode oppvekstmiljøer som skal bidra til barn og unges helse, trivsel og livslange læring.

Nulltoleranseutopien må jobbes med og eies på alle nivåer; blant kamerater og venninner, foresatte, fritids- og aktivitetsarenaer, ledelse og ansatte på skoler og i barnehager, blant kommunes øvrige resultatområder, så vel som på eier- og politikernivå, for at vi sammen kan gjøre en forskjell og sikre barn og unges rettigheter.

Innhold

1.	Innledning.....	3
	Opplæringsloven § 9 A. Elevenes skolemiljø.....	3
	Kommunale dokumenter om elevenes skolemiljø	4
2.	En felles forståelse	5
	«Longing for belonging».....	5
	Verdighet og deltakelse i det attraktive fellesskapet.....	5
	Kommunens forståelse av mobbing.....	6
3.	Forebygging.....	7
	Universell forebygging.....	7
	Eksempler på universelle forebyggingstiltak i Vestby.....	7
	Nulltoleranse for mobbing og krenkelser	12
	Selektiv forebygging	13
4.	Undersøkelse.....	16
	Observasjon.....	16
	Systematisk og usystematisk observasjon	16
	Observer gjerne overgangssituasjoner	17
	Samtale og informasjon fra elevene	17
	Informasjon til og av foresatte.....	18
5.	Prinsipper for ivaretagelse av barn og foresatte i skolemiljø saker.....	19
	Kommunikasjon og informasjon	19
	Elevenes stemme og relasjonsarbeid.....	20
	Elevenes beste vurdering	21
6.	Videre oppfølging	21
	Skolehelsetjenesten	21
	Videre henvisning.....	21
7.	Kilder og videre lesing	22

1. INNLEDNING

Skole og SFO har en stor plass i livene til barna i kommunen vår. De tilbringer mye av sin tid i fellesskapene disse arenaene tilbyr. Ansatte i skole og på SFO må derfor ha et bevisst forhold til fellesskapets betydning og at vi er med på å bygge god helse og livsmestring i og gjennom disse. Dette rammeverket avgrenses til å omtale skole, og barn og unges rett til et trygt og godt skolemiljø. Avgrensningen er med utgangspunkt i at dokumentet er utarbeidet av resultatområde skole. Rammeverket kan imidlertid være til inspirasjon og gi forslag til det kontinuerlige arbeidet for at barn og unge skal ha det trygt og godt i hele kommunen.

Vi må sikre at skolen bidrar med å danne robuste fellesskap. Robusthet kan forstås som å invitere og akseptere sårbarhet i fellesskapet, og at vi tolererer ulikheter og mangfold. Fellesskap er i seg selv et grunnleggende behov som kan tilby en opplevelse av å ha verdi, høre til og å mestre. Fellesskapet kan beskytte mot risikofaktorer og sårbarheter, og samtidig styrke den enkelte til å håndtere utfordringer som kan oppstå. Robuste fellesskap kan således forstås som noe eksistensialistisk, med funksjon om å beskytte og styrke motstandsdyktigheten til den enkelte.

I mange tilfeller vil det oppleves enkelt og nesten intuitivt å skape trygge og gode skolemiljøer. Men, vi vil også møte et fellesskap med barn og unge som krever mer innsats og bevissthet av holdninger, kunnskap og handlinger som vil være avgjørende for elevens opplevelse av å høre til, ha verdi, samt å være en del av og mestre i et fellesskap. Felles for skolemiljøer som «går på skinner» og som er mer «utfordrende» er at det er de voksnes jobb å sørge for at barn og unges rettigheter om et trygt og godt skolemiljø blir ivaretatt.

Opplæringsloven § 9 A. Elevenes skolemiljø

Opplæringsloven (1998) § 9 A-2 sier at «*Alle barn har rett til eit trygt og godt skolemiljø som fremjar helse, trivsel og læring*». Videre sier lovteksten i opplæringsloven (1998) § 9 A-3 andre ledd at «*Skolen skal førebyggje brot på retten til eit trygt og godt skolemiljø ved å arbeide kontinuerleg for å fremje helsa, trivselen og læringa til elevane*». Ansatte må vite hvordan det legges til rette for trivsels- og mestringsopplevelser i et trygt, godt og helsefremmende miljø for alle elever. I tillegg skal de ansatte hindre krenkelser og mobbing gjennom forebygging. Forskning på mobbefeltet har vist at jo bedre vi er på å skape trygge og gode miljøer, jo mindre krenkelser og mobbing må vi håndtere. Å sørge for et trygt og godt skolemiljø kan være et av de viktigste og mest effektive forebyggende tiltakene for å hindre skolemiljøer bestående av krenkelser. Ved å tilrettelegge for et skolemiljø som

fremmer helse, trivsel og læring er lovpålagt blant ansatte i skolen, og kan være det mest effektive forebyggende tiltaket vi har for å forhindre krenkelser og mobbing.

Å oppfylle barn og unges rettigheter med å sikre et trygt og godt skolemiljø kan oppleves overveldende og uoverkommelig. I en sammensatt og kompleks situasjon hvorpå elever opplever skolemiljøet utrygt, kan ansatte føle seg maktesløse. Dette rammeverket er utarbeidet i et forsøk på å gjøre tiltak så konkrete og tilgjengelig som mulig for ansatte og de som jevnlig oppholder seg på skolen. Dokumentet er tenkt som et slags oppslagsverk og til inspirasjon for hva og hvordan kommunen skal jobbe for å skape et skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring, som en del av forebyggingsarbeidet av krenkelser i skolen.

Kommunale dokumenter om elevenes skolemiljø

Andre relevante og aktuelle dokumenter som omhandler elevene i Vestby kommune sitt skolemiljø finnes på kommunens hjemmesider under skolemiljø. Blant annet finnes det en konkret instruks for ansatte når det gjelder aktivitetsplikten dersom det mistenkes eller det foreligger kunnskap om at en elev ikke har det trygt og godt. Prosedyren med konkrete instruksjoner for hva, hvordan og hvorfor er tiltenkt å supplere dette mer overordnede rammeverket.

2. EN FELLES FORSTÅELSE

Det er enighet om og en felles forståelse for hvor viktig et trygt og godt skolemiljø er for barn og unge. Det er også enighet om og lovbestemt at skolemiljøet skal fremme helse, trivsel og læring. Ved å fremme et slikt miljø, kan vi forhindre og forebygge at krenkelser som mobbing, vold, diskriminering og trakassering oppstår. Skolehverdagens virkelighet er imidlertid slik at ikke alle opplever skolemiljøet sitt trygt og godt, enda ansatte gjør så godt de kan for å oppfylle elevenes rettigheter. Det er derfor viktig at vi har en felles forståelse for hvorfor det kan oppstå, og hvordan vi kan forstå barn og unges opplevelse av utrygghet og mistrivsel. Forståelsen for legger grunnlaget for hvordan vi kan håndtere situasjonene, og ikke minst for hvilke tiltak som kan være hensiktsmessige og effektive når en elev ikke opplever skolemiljøet sitt som trygt og godt.

«Longing for belonging»

Mennesker er sosiale vesener disponert biologisk og bekreftet kulturelt, med en lengsel etter å høre til – en «longing for belonging» (Rabøl Hansen, 2021, s. 22). Mennesket forstås som et sosialt vesen som helt grunnleggende er eksistensielt avhengig av å bli inkludert i og å være en del av et sosialt fellesskap som tilbyr mening og verdighet til individet (Høyer Eriksen og Søndergaard, 2021). I tillegg har mennesker en angst for sosial ekskludering. Hvis sammenhengen og konteksten barn og unge blir satt inn i ikke gir mening eller tilbyr verdig deltakelse i et fellesskap, kan lengselen etter å høre til og å skape mening aktiviseres. Samtidig kan dette vekke angsten for å bli ekskludert (Rabøl Hansen, 2021).

Til grunn for kommunens felles forståelse av mobbing, ligger den sosiokulturelle forståelsen av fenomenet. Den anerkjente forskeren innen mobbefeltet, Rabøl Hansen (2021), beskriver mobbing som en ekstrem form for sosial ekskludering. Mobbing oppstår i en motsetning mellom både betingelse og behov for fellesskap. Det kan også forstås som svaret på en krise forkledd i meningsløshet. Eleven opplever ikke mening med tilværelsen, mangler følelsen av å ha verdi, høre til og opplevelse av å mestre.

Verdighet og deltakelse i det attraktive fellesskapet

Når mobbing oppstår, er den gjensidige respekten og toleransen av ulikhet smuldret opp, og eleven opplever ikke verdighet og deltakelse i det attraktive fellesskapet. Elevene er utrygge og det bygges avgrensede grupperinger for å skjerme seg mot utryggheten og ekskluderingen alle frykter. Avgrensningene og utpekingen kan være nokså tilfeldig og kan ramme alle. I den sosiokulturelle forståelsen av mobbing kan fenomenet forstås som sosiale

prosesser på avveie (Høyér Eriksen og Søndergaard, 2021). Når angsten for å bli ekskludert og lengselen etter tilhørighet oppleves, kan uheldige sosiale mønstre oppstå, og eleven definerer noen utenfor og noen innenfor for å lindre sin egen angst for utrygghet i fellesskapet.

Mobbing kan på kort sikt gi en fordel for eleven. Ved å definere hvem som er innenfor og utenfor, skapes en vi-identitet og «mobberen» kan oppfylle den grunnleggende lengselen etter å høre til i et meningsfullt fellesskap. Vi-følelsen gir den meningen som manglet ved at enkelte blir inkludert og andre blir ekskludert (Høyér Eriksen og Søndergaard, 2021). Når sosiale prosesser er på avveie og elever opplever et utrygt skolemiljø, tilsier denne forståelsen at det er bakenforliggende årsaker til at mobbeproblematikken oppstår.

Kommunens forståelse av mobbing

Hvordan vi forstår årsaker til hvorfor krenkelser og utrygge miljøer oppstår, gjør noe med hvor vi plasserer ansvar og skyld i forbindelse med mobbing. Kommunens utgangspunkt er å forstå mobbing som et sosialt fenomen og ikke individanliggende. Det vil si at årsaker til at krenkelser og utrygge klasse miljøer kan skje i fellesskapene – mellom og omkring elevene. Det har vært en lang tradisjon med å forstå mobbeproblematikk som noe individbetinget og psykologisk, og omtaler elevene som «mobberen» og «mobbeofferet». Utfordringen med en slik tilnærming er at vi pålegger elevene selv ansvar for endring til ønsket effekt for skolemiljøet, og ivaretagelse av egne rettigheter. Når vi forstår mobbing som sosiale prosesser på avveie forårsaket av elevenes eksistensielle behov av å oppleve mening, verdighet og mestring i et klasseromsfellesskap, får ansatte i skolen og klasselederen en sentral rolle. Denne rollen er også lovpålagt å inneha, ifølge opplæringsloven (1998) § 9A.

I drøftingen rundt en elevs trivsel er det viktig å vite at opplæringsloven kapittel 9 A ikke skiller mellom mobbing og annen form for mistrivsel. Det betyr at uavhengig av grunnen til at en elev ikke opplever å ha et trygt og godt skolemiljø, skal det iverksettes tiltak etter aktivitetsplikten beskrevet i opplæringslovens [§ 9 A-4](#). Det er barn og unges subjektive opplevelse av mistrivsel at aktivitetsplikten iverksettes.

3. FOREBYGGING

Langsiktig og systematisk forebyggende arbeid øker beskyttelsen mot blant annet psykiske helseplager, skolevegring, mobbing, rusmisbruk, kriminalitet og ekstremisme. At arbeidet er langsiktig betyr at det pågår over tid. At det er systematisk betyr at det pågår hele tiden. På den praktiske og økonomiske siden så er forebygging billigere og mindre tidkrevende enn tilpasning rundt og reparering av allerede etablerte vansker. Det er stor gevinst å hente på å drive aktivt forebyggende arbeid. Det forebyggende arbeidet kan handle om bevissthet og de små nyansene i hvordan vi møter elevene i hverdagen.

Forebygging blir ofte beskrevet som tiltak som settes inn før folk blir «syke», og som reduserer tilfeller av sykdom. For å kunne bidra til beskyttelse og motstandsdyktighet er det en forutsetning at vi vet noe om risiko. En av de største risikofaktorene er mangel på tilhørighet, og en opplevelse av utenforskap. Det er derfor viktig å arbeide kontinuerlig for at ingen elever skal måtte oppleve dette.

Universell forebygging

Universelle forebyggingstiltak er tiltak som iverksettes for å nå hele befolkningen. På skolen er det de tingene vi gjør for alle elevene for å bygge, opprettholde og sikre et trygt og godt skolemiljø.

Eksempler på universelle forebyggingstiltak i Vestby

Relasjonsbygging

Skoleforskning vektlegger betydningen av relasjonen mellom lærer og elev som den viktigste investeringen i det forebyggende arbeidet. Dette innebærer lærerens relasjon til enkeltelever, samt lærerens relasjon til gruppen som helhet. Kvaliteten på denne relasjonen er sentral. Det er helt nødvendig at vi som jobber med barn og unge har relasjonell kompetanse. I mange anledninger foregår relasjonsbyggingen i større eller mindre grad helt av seg selv, i andre tilfeller vil det imidlertid oppleves utfordrende. At vi har et bevisst forhold til hvorfor vi gjør som vi gjør, bidrar også til at vi evner å justere oss etter det enkelte elevs behov.

Barn og unge, i likhet med oss voksne, har et grunnleggende behov for å bli sett og anerkjent. Allerede i det de går inn i skolegården for første gang, vil de sjekke ut hvorvidt vi voksne liker dem, tåler og tolererer dem, og anerkjenner dem. Dette kan skje på mer eller

mindre hensiktsmessige måter. Likheten mellom eleven som utagerer og utfordrer omgivelsene og eleven som innretter og følger de sosiale normene og reglene, er at de begge har behov for en trygg og god relasjon som signaliserer at de er likt og anerkjent for den de er, uavhengig av handlingene og valgene de tar.

Dersom vi hopper over relasjonsbyggingen, og begynner rett på strukturelle rammer ved skolen, som regler og korrigerende dersom disse ikke etterfølges, vil enkelte elever allerede fra starten av å oppleve seg utrygge. Kvaliteten på relasjonen vil derfor avgjøre hvordan barn og unge forstår seg selv og våre tilbakemeldinger til de videre i skoleløpet.

I relasjonsarbeidet er kommunikasjon essensielt. Å tilpasse språket til hver enkelt elev, slik at eleven får en opplevelse av at du ser, anerkjenner og bryr deg om akkurat han eller henne, vil ha en uvurderlig verdi videre i samarbeidet. For eksempel vil et såpass konkret tiltak som å hilse på alle ved døra om morgenen kunne miste sin verdi dersom det går såpass på automatikk at vi glemmer hvorfor vi gjør det. Hvis vi benytter anledningen til å i tillegg komme med et hint om at du ser akkurat den enkelte, så kan det utgjøre en stor forskjell i relasjonen. Dette gjelder spesielt de særskilt sårbare elevene som kommer til å trenge alle små drypp av anerkjennelse de kan få.

Vi har mange møtepunkter og gyllene øyeblikk til å se den enkelte elev hver eneste dag, som ikke det krever mer tid, forståelse eller ressurser. Det krever imidlertid en bevissthet rundt hva som bidrar til gode relasjoner og en justering i språket vårt, både det verbale og kroppslige, for å oppnå nettopp dette. Det handler for eksempel om hvor mange ganger og i hvilket toneleie du sier navnet til et og samme barn, og hvorvidt du velger veiledning fremfor korreksjon. Å Tolerere og veilede barnet betyr ikke at skolen skal akseptere enhver form for handling. Det er imidlertid viktig å skille mellom at omgivelsene og du trenger ikke å like det barnet gjør, men liker likevel barnet.

Relasjonsarbeid og en bevisst kommunikasjon er ikke bare gode forebyggingsverktøy, men kan også fungere som tiltak der det allerede er blitt vanskelig. Å justere kommunikasjonen der man har kommet skjevt ut vil kunne bidra til å reetablere en relasjon, og vil være avgjørende for utfallet videre. Det vil alltid være oss voksne sitt ansvar å endre et vanskelig samspill.

Fokusområde i skolen: Inkludering Kompetanseløftet

I løpet av skoleåret 2021/2022 har det blitt definert og presentert «inkludering» som fokusområde i Vestbyskolen. Dette fokusområde er tett knyttet til barn og unges rett til et trygt og godt skolemiljø, og å styrke den ordinære undervisningen til å romme flere elever slik at behov for spesialundervisning reduseres. Dette fokusområde er en del av den nasjonale satsningen «Kompetanseløftet for spesialpedagogikk og inkluderende praksis», med et målbilde som blant annet skisserer at alle barn opplever å få et godt tilpasset og inkluderende tilbud i skole.

Trygge læringsmiljøer utvikles og opprettholdes av tydelige og omsorgsfulle voksne, i samarbeid med elevene (Kunnskapsdepartementet, 2017). Forskning formidler at inkluderende fellesskap som et direkte mobbepreventivt tiltak ved at elevene opplever tilhørighet og mening i det faglige og sosiale fellesskapet – i klasserommets «gyldige vi», ledet av læreren (Restad og Sandmark, 2021). Inkludering som fokusområde er imidlertid ikke noe nytt for Vestby kommune. Dette er en forlengelse av satsningsområde «Inkluderende barnehage- og skolemiljø» i regi av Utdanningsdirektoratet og Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Det overordnede målet om at «Alle barn og unge i Vestby skal oppleve å være betydningsfulle i et trygt og inkluderende fellesskap» er like gjeldende nå som da, men i en ny drakt.

Inkludering kan bidra til å fremme elevenes helse, trivsel og læring, og i arbeidet rundt nulltoleranse for krenkelser. Det systematiske arbeidet rundt inkluderingsbegrepet og hva det innebærer for og av Vestbyskolen er et av flere universalforebyggende tiltak for å sikre barn og unge i kommunen et trygt og godt skolemiljø.

Mitt Valg

I løpet av skoleåret 2015/2016 startet et lengre samarbeid mellom Vestby kommune og Lions Vestby knyttet til implementering av Mitt Valg. Dette er et universelt forebyggende undervisningsprogram i sosial- og emosjonell ferdighetstrening og kompetanse. Alle skolene var og er fremdeles positive til samarbeidet, og har forpliktet seg til å benytte verktøyet. For at effekten skal ha best mulig effekt, anbefales at dette verktøyet jobbes med systematisk og integreres i undervisningen. I klasser det er behov for å jobbe ytterligere med elevenes sosiale og emosjonelle ferdigheter, kan en mer intensiv bruk av programmet benyttes.

Dette verktøyet vektlegger at barn gjør så godt ut fra de ferdighetene og forutsetningene de har. Det dreier seg ikke om at eleven ikke vil få til å ta gode og hensiktsmessige valg for seg

selv og klassemiljøet, men at ukloke og uhensiktsmessige handlinger er basert på manglende ferdigheter til å gjøre det på en annen måte. Det handler ikke om at barnet ikke vil, men at det ikke får det til.

For å lese mer om programmet, følg denne linken: <https://www.determinvalg.no/>

Robust Ungdom

En av ungdomsskolene i kommunen har forpliktet seg til programmet til Robust ungdom. Dette er et fritt tilgjengelig 3-årig undervisningsopplegg i folkehelse og livsmestring for ungdomsskolen. Målet er at elevene skal lære å skape god psykisk helse for seg selv og andre, bli bedre kjent med hverandre og samtidig bygge et godt klassemiljø.

For å lese mer om programmet, følg denne linken:

<https://www.io.kommune.no/tjenester/skole-og-utdanning/robust-ungdom/>

Voksnes tilstedeværelse i friminutt

Inspeksjon, tilsyn eller miljøtjeneste; voksnes tilstedeværelse i overganger, friminutt og andre situasjoner av mer fri aktivitet, kan ha mange forskjellige navn. I tillegg til å snakke om hvor mange voksne som er tilstrekkelig, samt hvilke soner som skal dekkes og hvordan vi best synes, er det viktig å snakke om hva som forventes av oss voksne i møtet med barna og ungdommene. Barn og unge ønsker at vi er involvert og engasjert i aktivitetene de driver med, ikke kun observerer og griper inn når det blir vanskelig. Er voksne tilgjengelig og deltakende, er sannsynligheten for å følge med og gripe inn i sosiale prosesser og mønstre på avveie større. Desto tidligere vi griper inn i destruktive sosiale samhandlinger og miljøer, jo mindre komplekse og sammensatte blir sakene.

Når voksne er deltakende i barn og unges sosiale samspill, har vi mulighet til å modellere og veilede i autentiske situasjoner som oppstår for barnet. Det er svært sjeldent at barnet velger å gjøre noe ugreit overfor andre, men han eller hun kan mangle ferdighetene til et godt sosialt samspill. Når voksne selv er deltakende, kan vi veilede før det blir for vanskelig for eleven, og i tillegg øke hans eller hennes sosiale ferdigheter.

Foreldremøter

Foreldremøter er en unik arena til å snakke om elevenes skolemiljø. I tillegg er foreldre og foresatte de viktigste samarbeidspartnere og bidragsyterne til et trygt og godt skolemiljø. Foresatte bør få informasjon om deres viktighet og ansvar i skolens arbeid om å skape trivsel for barn og unge. I tillegg kan det være en fordel at det på foreldremøter drøftes ulike problemstillinger som angår skolemiljøet. Å involvere foresatte på et tidspunkt tidspunkt og gir de anledning til kunnskap om og innsikt i elevenes skolemiljø, kan være et viktig forebyggende tiltak for trygge og gode skolehverdager for barna.

Det kan være lurt å ha forberedt drøftingsoppgaver på foreldremøter – gjerne før konkret problemstillinger oppstår. På den måten kan det diskuteres i «fredstid» uten at foresatte er i affekt og dialogen kan bli mer destruktiv. Sørg for at møtene er strukturerte med god møteledelse. Dersom det blir for ustrukturert kan de kritiske spørsmålene dukke opp, og man kan i verste fall oppleve å bli svar skyldig eller få en følelse av å bli «stilt til veggs». En slik situasjon vil kunne øke avstanden mellom skole og hjem, noe som er det motsatte av det vi ønsker å oppnå.

Eksempler på drøftingsoppgaver kan være:

- Hvordan kan vi foreldre legge til rette for et godt psykososialt miljø blant elevene?
- Hvordan tar vi kontakt med hverandre hvis vi opplever utfordringer med egne eller andres barn som går ut over andre barn?
- Hva kan foreldre og skole samarbeide for å bedre språkbruken i gruppa?
- Hvordan sikrer vi i foreldregruppa at ingen blir ekskludert fra felles sammenkomster på trinnet?
- Hvordan tar vi i foreldregruppa imot nye elever på trinnet?
- Hvordan kan vi være synlige gode rollemodeller for våre og andres barn?
- Hvordan forholder vi oss til sosiale medier?

I løpet av mange år på skolen, kan det dukke opp utfordringer knyttet til skolemiljø. I den grad utfordringene strekker seg ut over enkeltbarn og påvirker større grupper, eller bidrar til et mer generelt utrygt klassemiljø, vil det være hensiktsmessig å avholde foreldremøter. Det er ikke nødvendig at skolen har tenkt ferdig hvordan dette skal håndteres før det presenteres til foreldrene, men skolen kan med fordel presentere utfordringene til foreldregruppa med en gang det er identifisert som en utfordring. På den måten inviteres foreldrene til samarbeid for å løse utfordringen, og skolen er proaktiv med informasjonsutveksling slik at en unngår frustrasjon fra foresatte på grunn av manglende informasjon. Sannsynligheten for at skolens systematiske arbeid med tiltak for å skape et

trygt og godt skolemiljø kan være mer effektiv og hensiktsmessig da foresatte inviteres til og ansvarliggjøres som samarbeidspartnere.

En forutsetning for ethvert samarbeid er relasjon, kommunikasjon og dialog. Får en til dette, kan foreldremøter være både en forebyggingsarena, men også en arena til disposisjon og hjelp dersom utfordringer i skolemiljøet har oppstått.

Nulltoleranse for mobbing og krenkelser

Prinsippet om nulltoleranse ble tatt inn i opplæringsloven for å understreke hvor viktig det er at skolene har tydelige holdninger om at krenkelser er uakseptabelt. I praksis betyr nulltoleranse en handlingskompetanse og konsekvent gripe inn hvor vi mistenker, ser eller hører krenkelser. Dette er også en lovpålagt plikt alle voksne i skolen skal gjøre, ifølge opplæringsloven (1998) § 9 A-4.

Hvis vi unnlater å agere, kan vi risikere at vi understøtter en elevs opplevelse av å ikke ha verdi, samtidig som vi legitimerer en krenkende atferd. Et samspillsproblem i elevgruppen, eller en opplevelse hos enkeltelever av å bli krenket slik at eleven ikke har et trygt og godt skolemiljø, er sjelden noe som plutselig oppstår. Skal vi veilede elevene til inkludering og felleskap, er det viktig at vi griper inn også ved tilsynelatende «små» enkeltkrenkelser, for eksempel av mer indirekte karakter som kroppsspråk og blick, slik at vi stopper utviklingen av en grobunn for mer alvorlige, systematiske krenkelser og et dårlig samspill blant elevene.

Studier har påvist en reell forskjell mellom det vi sier vi gjør, og det vi faktisk gjør når det kommer til utøvelse av nulltoleranse. For å sikre at vi har en felles forståelse, er det viktig å gå gjennom hva som kjennetegner krenkende ord og handlinger med alle ansatte. Videre er det nødvendig å gå igjennom i fellesskap hvordan det skal gripes inn når det observerer krenkende ord eller handlinger. Dette arbeidet skal være en del av arbeidet med voksnes tilstedeværelse blant elevene, og vil øke utøvelsen av nulltoleransen i praksis.

Selektiv forebygging

I tillegg til en mer universell forebygging med tiltak som iverksettes for hele befolkningen, kan også forebygging rette seg mer direkte mot enkelte risikogrupper for å hindre videre negativ utvikling. Dette forstås som selektive forebyggingstiltak, og i skolen vil dette for eksempel være tiltak som retter seg mot en gruppe særskilt sårbare elever, samt individrettete tiltak som retter seg mot en særskilt sårbar elev.

Særskilt sårbarhet

Alle kan være sårbare i kortere eller lengre perioder av livet, spesielt når vi har utfordrende livssituasjoner og relasjoner. Når elever er i en sårbar situasjon, er det viktig at skolen gjenkjenner og forstår. Skolen må kjenne til faktorer som kan øke sårbarheten hos barn og unge. Disse faktorene blir oftest delt opp i sårbarhetsfaktorer knyttet til:

- Det individuelle (som sykdom, diagnoser, temperament og språkvansker)
- Familie (som omsorgssvikt, psykisk sykdom, samlivsbrudd, rus og høyt konfliktnivå)
- Jevnaldrende (som krenkelser, utfordringer i å etablere og bli i stabile vennerelasjoner)

Sårbarhetsfaktorene blir forsterket hvis eleven ikke har det trygt og godt på skolen. Motsatt vil et trygt og godt skolemiljø beskytte mot økt sårbarhet. En kan være mer eller mindre sårbare i kortere eller lengre perioder i livet.

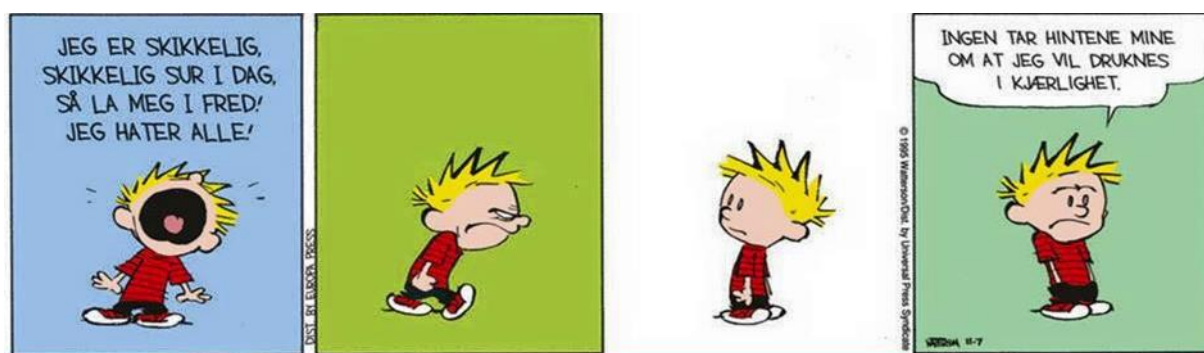
Sårbarhet kan være knyttet til for eksempel elevens religion, seksuelle orientering, kjønnsuttrykk, funksjonsevne, at eleven har atferdsvansker eller sosioemosjonelle vansker eller forhold ved elevens familie og hjemmesituasjon. At en elev tidligere har vært utsatt for krenkelser, kan også gjøre en elev særskilt sårbar.

Noen elever kan være utagerende, mens andre elever lukker fortvilelse, utrygghet og sårbarhet inne i seg og blir stille. Andre igjen kan vise ulike uttrykk i forskjellige situasjoner. De kan ha både innagerende og utagerende uttrykk ut fra hvilken kontekst de er i og hvilke mennesker de er sammen med. Noen elever kan se ut som om de har det helt fint. Disse elevene er gode til å tilpasse seg andres forventninger slik at ingen merker noe ved første øyekast. Hvordan vi tolker, forstår eller eventuelt feiltolker, overser eller bortforklarer elevens atferdsuttrykk, har betydning for skolens pedagogiske praksis og skolemiljøtiltak. Derfor er det viktig at skolen ser den enkelte elev, er fleksibel og viser skjønn i tilpasningene.

Les mer om særskilt sårbare elever ved å følge denne linken: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/tiltak-skolemiljo/skolemiljotiltak-elever-med-sarskilt-sarbarhet/>

Et skjerpet ansvar overfor elever med særskilt sårbarhet

Skolen har et skjerpet ansvar for å ivareta elever med særskilt sårbarhet. Særskilte sårbare elever er de elevene som bærer med seg større risiko for utvikling av psykiske helseplager enn andre elever. Det er ikke nødvendigvis en lett identifiserbar årsak til hvorfor eleven er særskilt sårbart. Uavhengig av årsak, vil det viktigste være at vi klarer å identifisere hvem de er, og bidra til å bygge beskyttelse rundt disse elevene. Det betyr at vi må være ekstra oppmerksomme og bevisste i oppfølgingen av disse elevene. For flere av disse barna og ungdommene kan du som ansatt i skolen eller på SFO være helt avgjørende for at de får det godt med seg selv i fremtiden. Vi kan som oftest ikke «fikse» hvorfor de er særskilt sårbare, men vi kan kompensere miljøet, være en motvekt til og tilrettelegge ut fra det som er vanskelig.

Mer om særskilt sårbare elever kan du finne [her](#).

Eksempler på tiltak rundt de sårbare barna

Relasjonsarbeid

For de sårbare elevene er relasjonsarbeid spesielt viktig. Som oftest får vi en følelse av hvem disse elevene er allerede når de begynner på skolen. På ungdomsskolen har vi ofte fått en overføring fra barneskolen, men også her kan vi raskt ane hvem som bærer med seg en særskilt risiko etter bare kort tid på skolen. Det er kanskje de som er litt mer redd, blir litt mer lei seg, litt mer sint, eller litt mer stille enn de andre i samme situasjon. Det er ingen skade skjedd ved at vi allerede første dag tar litt ekstra vare på de barn og unge vi tror er sårbare. Det er svært viktig at en begynner med relasjonsbygging med eleven og hans eller

hennes foresatte med en gang for å skape trygghet. Det er også viktig å tenke på at eleven og foresatte trenger å oppleve og erfare at det har en god relasjon til deg, i tillegg til at du opplever å ha en god relasjon til dem.

Hvordan vi voksne møter elevene i hverdagen har stor betydning for hvordan elevene møter hverandre. Vi er elevenes rollemodeller i alt vi sier og gjør, og hvordan vi behandler elevene legitimerer hvordan elevene behandler hverandre. Det er for eksempel vist at elever som ofte får korreksjon av voksne i plenum, lettere blir krenket av andre elever. Dette understreker betydningen av en bevissthet i vår kommunikasjon og relasjon fra første dag.

Trygghet

Trygghet skaper tillit og er en forutsetning for å kunne ta inn, bearbeide og anvende kunnskap. Sårbarhet henger sammen med utrygghet. Sårbarhet gjør at elever kan ha lav tillit til andre, blant annet fordi tidligere og nåværende krenkelser og relasjonserfaringer er negative og lite tillitsskapende.

Samtaler er et godt utgangspunkt for valg av tiltak, men det forutsetter at eleven har tillit til den voksne i samtalen. Noen elever er mer sårbare og stille enn andre, og trenger mer tid og trygghet for å våge å snakke. Det er alltid den voksne som har ansvar for å utvikle en positiv relasjon. De voksne må ha høy bevissthet og være sensitive i arbeidet med relasjonsbygging til alle elevene og i særlig grad til elever med særskilt sårbarhet.

Handlingsplan

I samtaler med særskilt sårbare elever er det viktig å drøfte om, hvordan og hvorfor eventuelt andre skal vite om sårbarhetsfaktorer som påvirker eleven. Lag en handlingsplan med en gang og etabler «laget rundt og med eleven». Ikke vent å se hvordan det går. Sammen med andre voksne som vil ha med klassen å gjøre, så må det lages en plan for hvordan en viss type atferd skal møtes, hva som eventuelt skal ignoreres, hvordan kontakten med hjemme skal foregå, og lignende. Dersom vi ikke har en plan, kan vi lett bli løpende etter og korrigere, i stedet for å gå ved siden av og veilede.

4. UNDERSØKELSE

I noen tilfeller er det nødvendig å gå grundigere til verks for å bli kjent med skolemiljøet, spesielt dersom det foreligger bekymring rundt skolemiljøet til enkeltelever eller dynamikken til grupper av barn. Undersøkelser kan således både et forebyggende tiltak som kan og bør gjennomføres jevnlig for å bli kjent med dynamikkene i gruppa, og bidra i arbeidet med et trygt og godt skolemiljø for alle elevene. Å undersøke en mistanke eller kjennskap til at barn og unge ikke har det trygt og godt på skolen, er også en lovpålagt plikt, jmfør opplæringsloven § 9 A-4.

I en fase hvor skolen/SFO skal drive aktivt med avdekking, kan det i enkelte tilfeller være nyttig å trekke inn aktuelle støttesystemer rundt skolen. Det er likevel viktig at de ansatte selv har en aktiv rolle i kartleggingen, som er i tråd med deres undersøkelsesplikt. At eventuelle tiltak tar utgangspunkt i informasjon som de ansatte selv har fått kjennskap til gjennom egen, systematisk kartlegging, har mye større verdi, og er i større grad gjennomførbare enn om de kun hadde blitt presentert fra utenforstående. Informasjon fra støtteapparatet er fint som et tillegg til egen informasjon, og støtteapparatet kan benyttes som drøftings og veiledning til undersøkelsene- og/eller tiltakene som skal iverksettes.

I en hektisk hverdag er det mange gode ambisjoner og intensjoner, men det kan være lurt å lage en plan for gjennomføring av kartleggingen med et sluttidspunkt for oppsummering og planlegging av tiltak og veien videre. Kartleggingen gir et godt grunnlag i det videre arbeidet med skolemiljøet, og i møter med foresatte, og er den viktigste kunnskapen til de mest hensiktsmessige og effektive tiltakene.

Observasjon

Det er stor forskjell på å se og det å observere noe. Observasjon handler om å se etter noe med en særlig oppmerksomhet. Noen ganger kan observasjonene bli gjort fra sidelinjen, andre ganger kan de voksne være en del av situasjonen som utspiller seg. De ansattes plikt til å følge med og være observante på elevs trivsel og sosiale liv er en sentral del av det å arbeide i skolen og det er også lovfestet som en delplikt i aktivitetsplikten.

Systematisk og usystematisk observasjon

I systematisk observasjon planlegger man på forhånd hvilke handlinger, aktiviteter eller situasjoner man skal observere. Dere kan bruke observasjonsskjema eller skrive ned

fortløpende det dere ser. Ved usystematisk observasjon observerer man uten å ha planlagt tidspunkt, kontekst eller innhold. Når elever ikke har det trygt og godt, er både den systematiske og usystematiske observasjonen viktig. Små hverdagshendelser i garderoben og blikk sendt under gruppearbeid er, sammen med de systematiske observasjonene, viktige deler i komplekse sosiale samspill.

Observer gjerne overgangssituasjoner

Enkelte situasjoner i skolen er mer sårbare enn andre, som for eksempel friminutt og overgangssituasjoner der det kan være færre tilgjengelige voksne. I disse situasjonene er det spesielt viktig at de voksne følger med. Dersom de voksne er gode observatører, kan observasjonen virke både forebyggende og være et viktig tiltak for å få oversikt over en skolemiljøsak. Det er nyttig å ha rutiner for gjennomføring av observasjonene.

Samtale og informasjon fra elevene

I en undersøkelsesfase er det helt avgjørende å snakke med elevene som er involvert. Samtalen er utgangspunktet for at dere voksne kan få tilgang til elevenes opplevelser av skolemiljøet. At elevens stemme blir hørt i saker som angår dem selv, er en rettighet i tråd med Barnekonvensjonen. Det er også viktig at elevene vet hva, med hvem og hvordan informasjonen fra eleven skal deles. Har eleven sagt noe den vil skal bli i fortrolighet med den ene voksne den har snakket med, er dette viktig at opprettholdes. Hvis ikke mister elevene tillitt til oss, noe som kan føre til at de ikke vil gi oss informasjon eller ærlighet neste gang vi spør.

Å innhente informasjon og gjennomføre samtaler med barn og unge om elevenes klassemiljø, kan gjøres på forskjellige måter. Det kan foregå anonymt og ikke anonymt, skriftlig eller i form av et intervju, strukturert eller ustrukturert. Ulike situasjoner vil kreve ulike metoder for innhenting av informasjon. Det viktigste er at de voksne får et godt inntrykk av skolemiljøet sett fra elevenes øyne. Det kan være en fordel å gjennomføre ikke anonyme undersøkelser med sosiogram, for å få et godt overblikk over hvem som er sammen med hvem, og om det er noen som ikke blir valgt av noen.

For mer spesifikke tips og triks for elevsamtalen, følg denne linken:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/tiltak-skolemiljo/skolemiljotiltak-undersoke/#a145988>

Om undersøkelser og tips og triks til elevsamtalen, kan også leses i Prosedyre for elevenes skolemiljø og aktivitetsplikten, som kan finnes her:

<https://www.vestby.kommune.no/skolemiljoe.525450.no.html>

Etter at kartleggingen og undersøkelsene blant elevene er ferdige, er det viktig å sammenfatte informasjonen fra observasjonene og informasjon fra elevene. Informasjonen vil gi indikasjoner på nyttige skolemiljøtiltak for miljøet generelt, samt for enkeltelever spesielt.

Informasjon til og av foresatte

Det er viktig at foresatte informeres om at det skal gjennomføres en undersøkelse og kartlegging av miljøet i klassen eller på trinnet. Informasjonen må inneholde en generell forklaring på hvorfor kartleggingen gjennomføres akkurat nå, og hvordan undersøkelsene skal skje. Det er også viktig å invitere og inkludere foresattes stemme i prosessen. La foreldrene få uttrykke sin mening, og unngå at samtalene blir en enveis-kommunikasjon. I noen tilfeller vil det være uenighet mellom skolen og foreldrene om hva som har skjedd. Foreldrene kan ha et annet syn på saken og kan også ha informasjon som skolen ikke har. Det er viktig at dere er lydhøre overfor foreldrenes perspektiv, og ikke avfeier deres oppfatning. Aksepter foreldrenes opplevelser og vurder deres innspill uten å komme med for raske løsninger. De kan sitte på viktig informasjon til både undersøkelsene og tiltakene.

Etter at kartleggingen er gjennomført, er det viktig at foresatte får informasjon om hva som er avdekket, samt informasjon om hvilke tiltak som skal iverksettes basert på kartleggingen. Foreldrene må holdes orientert om utviklingen i saken, og involveres i drøftinger av tiltak og oppfølging av deres barn. For mer forslag og tips til informasjon til foresatte, se delkapittelet om «Foreldremøter».

5. PRINSIPPER FOR IVARETAKELSE AV BARN OG FORESATTE I SKOLEMILJØSAKER

Det viktig å ha i tankene hvor vondt og sårt det kan oppleves for barn og unge når de ikke opplever skolemiljøet som trygt og godt. Likeledes kan det oppleves for foresatte når deres barn ikke har det bra, spesielt når det forekommer på en arena hvor de ikke har anledning til å direkte hjelpe. Barn og foresattes vonde følelser og opplevelse av maktesløshet kan vise seg på flere forskjellige måter. Noen viser tristhet, andre aggresjon, noen blir handlekraftige og appellerer til samarbeid, mens andre kan bli pågående i søken etter ansvar og kreve at skolen fikser utfordringene umiddelbart.

Kommunikasjon og informasjon

Det er viktig å huske på utgangspunktet til hvorfor foresatte gjør som de gjør, og at vi egentlig har det samme målet. Det er vi som er på jobb som må være den profesjonelle parten uansett, og ikke gå inn i en diskusjon med foresatte hvor det handler om hvem som har skyld og ansvar. Er relasjonen og tilliten mellom hjem og skole brutt, er det vår oppgave å reparere denne og invitere til samarbeid for å se fremover, og hjelpe hverandre slik at eleven det gjelder kan få det bedre. Invitere til samarbeid, la foresatte si noe om hvordan de oppfatter situasjonen, og informer om planen for hva som skal skje videre.

Rundt enkeltelever som opplever å ikke ha det bra på skolen er det viktig med et tett samarbeid med foresatte. I starten burde det være hyppige møter. De trenger ikke være så lange, men å ha hyppige treffpunkt er lurt. Det er viktig å avklare neste treffpunkt i hvert møte. Etter hvert som eleven opplever å ha det bedre, så kan møtepunktene være mindre hyppige. Det er likevel lurt å ha noen treffpunkt også etter det ser ut til å gå bra.

Det kan være helt nødvendig å iverksette noen tryggingstiltak umiddelbart, spesielt ved mistanke om pågående fysiske eller verbale krenkelser, utestengelse, isolering, ensomhet eller lignende. Dette kan bidra til at eleven og foresatte opplever at skolen tar deres opplevelse på alvor. Likevel er det viktig å tillate seg å bruke god tid til å undersøke og kartlegge hva som er årsaker til elevens opplevelse av et utrygt skolemiljø for å iverksette de mest hensiktsmessige og effektive tiltakene. Dette bør formidles til foresatte og eleven. Det kan være lurt å sette av så mye tid som mulig for de neste to ukene til å samle informasjon gjennom samtaler/trivselsundersøkelser og observasjoner. Kartleggingen bør se spesifikt etter utløsende årsaker og eventuelle opprettholdende faktorer i miljøet til eleven/elever.

Etter kartleggingene bør det avholdes et nytt møte med eleven og foresatte for å gjennomgå informasjonen som er innhentet, forståelsen av årsaker til at eleven ikke har det bra, samt tiltak for å bedre trivsel og trygghet. Tiltakene skal skrives inn i en skriftlig plan.

Som nevnt over er Det er viktig med tett oppfølging og hyppige møter med foresatte i starten. Eleven bør også oppfordres til og tilrettelegges for å være med. Hyppigheten på møtene kan gå ned etter hvert som tiltakene har ønsket effekt. Selv om alle tiltakene har hatt effekt, og eleven tilsynelatende har det trygt og godt, så kan det være lurt å møtes noen ganger med litt lenger tid mellom likevel. Eleven vil være i en sårbar fase, hvor det kanskje er lite som skal til for at det ikke er bra lenger. Elever som har vært utsatt for krenkelser og mobbing over tid, vil gjerne bære preg av dette lenge, selv om krenkelsene og mobbingen har opphørt. Dette vil i stor grad prege hvordan de vurderer situasjoner, tolker hva som skjer og hvordan de ser på seg selv. Rundt disse elevene er det viktig at tiltak vedvarer over tid. Spesielt tiltak som hjelper eleven bearbeide det han eller hun har opplevd, men også tiltak i miljøet som sikrer en trygg og god skolehverdag.

Elevens stemme og relasjonsarbeid

Det er viktig at det gjennomføres samtale med eleven(e) det gjelder. I denne samtalen skal eleven selv beskrive sin opplevelse av situasjonen. Samtalen bør gjennomføres av en voksen som eleven har en relasjon til og er trygg på. Det kan være kontaktlærer, helsesykepleier eller andre ansatte på skolen. Eleven skal være delaktig i utarbeidelsen av tiltak. Det vil si at eleven skal bli hørt. Det betyr ikke det samme som at det nødvendigvis blir slik eleven ønsker, men elevens meninger skal tas med i vurderingen av hvilke tiltak som skal gjennomføres.

Elever som opplever å ikke ha det trygt og godt på skolen er helt avhengig av trygge voksne som ivaretar, lytter og tar de på alvor. De trenger at vi voksne tror på deres opplevelse og de trenger å erfare at vi gjør det vi kan for at de skal få det bedre. Dersom barnet eller ungdommen ikke opplever å ha denne trygge voksne, så er det noe av det første vi må sørge for at eleven får. At eleven blir møtt av en voksen han eller hun har en god relasjon til på skolen, er også en viktig trygghet for foresatte, som fremdeles er forpliktet til å sende barnet sitt på skolen.

I relasjonsarbeidet er det viktig å sikre at eleven også opplever å ha en god relasjon til oss, og ikke at det kun er vi som opplever å ha en god relasjon til eleven. Det er når eleven opplever å ha en god relasjon til oss at eleven stoler på oss nok til å dele tanker, gleder, mestring, bekymringer, vonde tanker og annet han eller hun er opptatt av.

Skal du i gang å bygge en relasjon til en elev som er i en vanskelig situasjon, så ikke start med det vanskeligste først. Det er viktig at eleven har tillitt til at du vil han eller henne vel. Start med de dagligdagse tingene og vis interesse for hva eleven er opptatt av. Følg opp ting dere har snakket om, vis at du husker det eleven forteller deg og at eleven er viktig for deg. Så kan man etter hvert bevege seg inn på det som er vanskelig.

Elevens beste vurdering

Elevens beste skal alltid være et grunnleggende hensyn i alle vurderinger vi gjør rundt barnet. Det skal fremkomme tydelig at tiltak vi iverksetter er til det beste for barnet. Konseptet barnets beste er komplekst og innholdet på avgjøres fra sak til sak. Det er en skjønnsmessig vurdering som gjør prinsippet dynamisk i forhold til kunnskap og holdninger. Barnets beste er et sammensatt, fleksibelt og tilpasningsdyktigbegrep som er en rettighet, et generelt prinsipp og en sakbehandlingsregel.

6. VIDERE OPPFØLGING

Skolehelsetjenesten

For noen elever vil det være veldig fint å få snakke med helsesykepleier eller andre om hva de har vært igjennom og hvordan de har det. Det er viktig at skolen initierer dette, etter samtykke fra foresatte.

Videre henvisning

I enkelte tilfeller vil det være nødvendig med videre henvisning til for eksempel BUP eller PPT. Dette er det foresatte som må gjøre, gjerne gjennom fastlegen. Skolen kan likevel si noe om sin opplevelse av eleven, og hva skolen tror eleven har behov for.

Du vet når en tulipan henger med huet, og så trækker man den inn blant de andre for at den skal stå oppreist. Et sånt samfunn vil jeg ha.

Ingrid Ovedie Volden

7. KILDER OG VIDERE LESING

Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskole og den videregående opplæringa (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1998-07-17-61>

Høyer Eriksen, T. og Søndergaard, D. M. (2021). Fellesskapende klasseledelse og didaktikk – forutsetninger for forebygging av mobbing. I F. Restad & J. Sandmark Restad. (Red). (s. 30-39). *Mobbeforebygging i et fellesskapsperspektiv. Nye stemmer i praksis*. Kommuneforlaget

Rabøl Hansen, H. (2021). Det felles, det skapende og didaktikken. I F. Restad & J. Sandmark Restad. (Red). (s. 18-29). *Mobbeforebygging i et fellesskapsperspektiv. Nye stemmer i praksis*. Kommuneforlaget

Restad, J. og Sandmark, J. (Red). (2021) *Mobbeforebygging i et fellesskapsperspektiv. Nye stemmer i praksis*. Fagbokforlaget

Vestby kommune (2022, 07.02). *Barnehage- og skolemiljø*. Vestby kommunes hjemmeside. <https://www.vestby.kommune.no/skolemiljoe.525450.no.html>

Kunnskapsdepartementet (2017).